

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Marttinen, Heta

Title: Lukemattomat mahdollisuudet -hanke aktivoi yleisiä kirjastoja tukemaan nuorten aikuisten lukutaitoa

Year: 2019

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja & Finra ry, 2019.

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Marttinen, H. (2019). Lukemattomat mahdollisuudet -hanke aktivoi yleisiä kirjastoja tukemaan nuorten aikuisten lukutaitoa. *Kielikukko*, 39(1), 6-10.

<http://www.parnet.fi/~finra/Kielikukko/Kielikukko%201%202019%20www.pdf>

» Heta Marttinen, FT,
toimii kirjallisuuden tutkijatohtorina
Jyväskylän yliopistossa

Lukemattomat mahdollisuudet -hanke aktivoi yleisiä kirjastoja tukemaan nuorten aikuisten lukutaitoa

Heta Marttinen

Lasten ja nuorten heikkenevä lukutaito on viime vuosina herättänyt huolta niin tieteellisessä kuin julkisessa keskustelussa. Herättelijöinä ovat toimineet ennen kaikkea Pisa-tutkimukset, jotka ovat raportoineet suomalaisnuorten peruskoulussa saavutetun lukutaidon laskusta. Vaikka Suomi sijoittuikin edelleen kärkijoukkoon, esimerkiksi ero erinomaisesti ja heikosti lukevien välillä on kasvanut, samoin kuin erot tyttöjen ja poikien välillä. (Vettenranta ym. 2016, 25–27, 37–38.) Lukutaidon heikouksiin ja lukivaikeuksiin puuttuminen on välttämätöntä, ja mitä varhaisemmassa vaiheessa lukemattomuuden kierre katkaistaan, sen parempi. Heikko lukutaito kaventaa huomattavasti nuorten mahdollisuuksia siirryttäessä peruskoulusta jatkokoulutukseen ja edelleen työelämään ja näin ollen myös mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnassa. (Esim. Lukukeskus 2017.) Yhteiskunnan digitalisoituminen ei vähennä lukutaidon merkitystä, vaan se on omalta osaltaan luomassa uudenlaista lukutaidottomuutta (ks. esim. Lehti ym. 2018). Tekstimuodot moninaistuvat ja luetun ymmärtäminen tulee yhä tärkeämmäksi. Samanaikaisesti digitaalisuus ja ennen kaikkea tekstien monimuotoisuus ja monimediaisuus voi auttaa nuoria löytämään myös perinteisemmän lukemisen.

Peruskoulun rooli lasten ja nuorten lukemisen heikkouksien havaitsemisessa ja niihin puuttumisessa on keskeinen. Mutta kun oppivelvollisuutensa jo päättänyt nuori aikuinen havahtuu huomaamaan heikkoudet omassa lukutaidossaan – esimerkiksi jatko-opintoihin tai työelämään hakeutumisen tai oman lapsen syntymän yhteydessä – mikä on se taho, jonka puoleen hän voi kääntyä?

ESR-rahoitteisen *Lukemattomat mahdollisuudet* -hankkeen monialainen verkosto toteuttaa marraskuun 2019 ja helmikuun 2021 välisenä aika-

na kuusi toimenpidettä, joilla tähdätään vuorovaikutteiseen ja konkreettiseen, heikosti lukevia nuoria aikuisia tukevaan toimintamalliin. Tämän keskiössä on yleisten kirjastojen aktiivinen rooli lukutaitoa ja osallisuutta edistävänä toimijana. Esimerkkiä luotavalle mallille voidaan hakea vaikkapa Ruotsista, jossa *Läslyftet – Literacy boost* -hanke on tarjonnut kirjastoille keskeisen roolin lukutaidon kouluttajina. *Lukemattomat mahdollisuudet* -hankkeen ensisijaisena kohderyhmänä ovat elämässään siirtymävaiheessa olevat 16–35-vuotiaat nuoret aikuiset, jotka ovat vaarassa jäädä koulutuksen ja työelämän ulko-

puolelle heikon lukutaidon vuoksi, sekä hankkeessa mukana olevien kirjastojen henkilöstö ja yhteistyöoppilaitosten opettajat ja opinto-ohjaajat. Hankkeessa luotavat toimintamallit tullaan levittämään ja juurruttamaan osaksi suomalaisia kirjastopalveluita.

Turun ammattikorkeakoulun koordinoiman hankkeen osatoteuttajia ovat Seinäjoen ammattikorkeakoulu, Jyväskylän yliopisto sekä Turun ja Seinäjoen kaupunginkirjastot. Toteuttajat ovat tehneet yhteistyötä jo *Näkymättömät – Nuorten digitarinat* -hankkeessa, josta myös Lukemattomat-hanke kumpuaa (ks. Hyttinen & Tanskanen 2018). Turun ja Seinäjoen ammattikorkeakoulut tuovat hankkeeseen vankkaa pedagogiikkaan ja koulutukseen liittyvää osaamista sekä kirjasto- ja tietopalvelualan asiantuntemusta, Jyväskylän yliopisto puolestaan tutkimustietoon perustuvaa osaamista lukemattomuudesta ja lukivaikeuksista sekä nykymediasta. Kirjastot puolestaan tarjoavat kokeilualustoja erilaisille toimintamalleille. Malleja voidaan testata, ja kirjastojen henkilökunnan kautta saadaan hankkeen aikana välitöntä palautetta kehitettävien toimenpiteiden vaikuttavuudesta ja toimivuudesta käytännössä. Yleisten kirjastojen aktiivinen osallistuminen hankkeeseen myös varmistaa tulosten leviämisen ja toimintamallien vakiinnuttamisen osaksi kirjastojen toimintaa valtakunnallisesti.

Kirjastot lukemiskulttuurin ja lukutaidon vaalijoina ja kehittäjinä

Heikko lukutaito sulkee ihmiseltä pois monia mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen vaikutta-

miseen ja osallistumiseen, mikä johtaa helposti yhteiskunnan ulkokehälle tai täysin sen ulkopuolelle ajautumiseen. Nimenomaan opiskelu- ja työuralta syrjäytyminen on yhä merkittävämpi ja vakavampi nuoriin kohdistuva uhka. Syksyllä 2017 Helsingin Sanomat uutisoi syrjäytyneiden tai syrjäytymisvaarassa olevien alle 30-vuotiaiden nuorten määrän olevan jo lähes 70 000 (Teittinen 2017). Määrä itsessään on huolestuttava, ja vielä huolestuttavammaksi tilanteen tekee se, että nuorten aikuisten jääminen sekä koulutuksen että työelämän ulkopuolelle on yleisempää Suomessa kuin muissa Pohjoismaissa (Eurostat 2016) Oppivelvollisuutensa päättäneelle, siirtymävaiheessa olevalle nuorelle aikuiselle lukutaidon kohentaminen yksin lukemalla on kuitenkin mahdotonta.

Yleisiä kirjastoja koskevassa laissa kirjastot nähdään aktiivisina kansalaisyhteiskunnan voimavaroina ja mahdollistajina, joiden tehtävänä on tarjota pääsyä mitä erilaisimpiin aineistoihin sekä tarjota paikka, jonne kaikki ovat tervetulleita (Finlex: Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016). Kansalaisyhteiskunta on keskeinen demokraattisen järjestelmän rakenneosana, sillä sen piirissä tapahtuva toiminta sijoittuu ihmisen yksityiselämän alueelle, julkisen ja taloudellisen vallan ulkopuolelle. Kansalaistoiminta on aktiivista, vapaaehtoista sekä sosiaalista, ja osallisuus lisää hyvinvointia ja tarjoaa mahdollisuuden henkilökohtaisten intressien toteuttamiseen. (Harju 2018.)

Aaro Harju (2003, 10–12) näkee kansalaistoiminnan perustuvan konkreettiseen toimintaan ja omaehtoiseen aktiivisuuteen, ja juuri tällai-

seen toimintaan yleinen kirjasto tarjoaa erinomaisten, epämuodollista oppimista tukevan areenan: kirjastot järjestävät kirjailijavierailuita, lukupiirejä ja muita lukemiseen aktivoivia tapahtumia. Kaikkien näiden taustalla on kuitenkin oletus siitä, että kohdejoukolla on jo hyvä lukutaito, he tuntevat kirjallisuutta ja heillä on välineitä osallistua kirjallisuuskusteluun sekä arvioida kirjaston tarjoamia palveluita omista tarpeistaan käsin. Lievästi kärjistäen voidaan sanoa, että toistaiseksi aikuisväestöön kohdistuva lukemiseen kannustaminen ja lukuharrastuksen tukeminen on kirjastoissa kohdistunut hyvin tai erinomaisesti lukeviin kohderyhmiin. Vähän tai heikosti lukevat saattavat puolestaan kokea, ettei kirjastolaitos ole lainkaan heitä varten – heidän tarpeitaan ei tunnisteta eikä heillä itsellään ole valmiuksia tai tietotaitoa hyödyntää kirjaston palveluita.

Vaikka yleisten kirjastojen palveluita pyritäänkin jatkuvasti kehittämään asiakaslähtöisesti, nuoret aikuiset ovat kuitenkin haastava ikäryhmä, joka ei näy tämänhetkissä kirjastopalveluissa. Lasten- ja nuortenosastolta siirrytään suoraan aikuistenosastolle. Opiskelu- ja työelämän tason kohdalla olevat nuoret aikuiset ovat kuitenkin ikäryhmä, jolla on omat toiveensa ja tarpeensa – myös kirjastolaitoksen suhteen. Esimerkiksi Helsingin kaupunginkirjaston ja ajatushautomo Demos Helsingin *Kirjasto Updated* -yhteiskäyttämishankkeen yhteydessä havaittiin muun muassa, että 15–29-vuotiaiden nuorten palvelukokemukset kirjastoissa olivat negatiivisia, kirjastojen työntekijät eivät ota kontaktia nuoriin asiakkaisiin ja työntekijöitä on vaikea lähestyä.

Nuorten mielikuvissa kirjastolaitosta leimaa myös laitostainen ja hyssyttelevä asenne, jonka sijaan nuoret kuitenkin toivoisivat kirjastolta energisyyttä, erilaisia elämäntukipalveluita sekä monipuolisia tiloja työskentelyyn, opiskeluun ja luovaan toimintaan. (Miettinen 2016.)

Yksi *Lukemattomat mahdollisuudet* -hankkeen toimenpiteistä on rakentaa kirjastoalan sisään verkosto, joka keskittyy nimenomaan tähän nuorten aikuisten ikäryhmään. Verkoston tehtävänä on huolehtia siitä, että nuorille aikuisille suunnatut kirjastopalvelut todella vastaavat heidän käyttötarpeisiinsa. Esimerkiksi Seinäjoen kaupunginkirjastolla tällainen työ on jo alkanut: kirjastoon ollaan pystyttämässä nuorisotilaa ja kirjastoon on palkattu nuorisohjaaja. Tätä toimintaa tullaan myös hyödyntämään hankkeessa toteutettavissa toimenpiteissä. Lisäksi Seinäjoen kirjastossa on alkuvuodesta 2019 toteutettu Lukirasti-työpajoja, joissa vinkattiin erilaisista oppimisen menetelmistä. Yhteistyössä Joensuun erilaiset oppijat ry:n kanssa järjestetyt Lukirastit tavoittivat noin 200 toisen asteen opiskelijaa.

Matalan kynnyksen toimijoina yleisissä kirjastoissa on lukuharrastuksen tukemisen ja lukemiseen aktivoimisen lisäksi kuitenkin myös potentiaalia tukea ja kehittää heikommin lukevien taitoja ja valmiuksia sekä osallistua samalla aktiivisesti syrjäytymisen vastaiseen toimintaan. Kirjastoissa hallitaan yhteisölliset, aktivoivat ja kannustavat työskentelymenetelmät, jotka ovat keskeisiä lukutaidon edistämiseen pyrkivässä toiminnassa. *Lukemattomat mahdollisuudet* -hanke haluaa luoda nimenomaan yleisille

kirjastoille entistä aktiivisemmän roolin elämässään tavalla tai toisella siirtymävaiheessa olevien, lukutaidoltaan heikompien nuorten aikuisten tukena. Tämän roolin kautta kirjastot vastaavat entistä paremmin kirjastoja koskevan lainsäädännön vaateisiin – lukutaidon edistäminen on osallistamista sanan varsinaisessa merkityksessä.

Kirjastojen uusi rooli: mielenkiintolähtöisistä palveluista lukutaitovalmennukseen

Lukemattomat mahdollisuudet -hankkeessa toteutettavat toimenpiteet perustuvat kaikkien osatoteuttajien sekä kohde- ja sidosryhmien vuorovaikutteiseen yhteistyöhön. Hankkeessa kehitetään ja pilotoidaan mielenkiintolähtöiseen työskentelyyn perustuva, lukemiseen innostava Lukujamit-toimintamalli sekä siihen kiinteästi liittyvä kirjastoalan ammattilaisille suunnattu lukuohjaaja-koulutus. Syksyllä 2019 käynnistyvä kirjastoalan ammattilaisille suunnattu pilottikoulutus on 10–15 opintopisteen laajuinen monimuoto-opintoina toteutettava täydennyskoulutuskokonaisuus, jossa sovelletaan aktiivisen pedagogiikan menetelmiä. Oppijat nähdään aktiivisina toimijoina ja ohjaajien tarkoitus on oppijoiden osallistaminen ja kannustaminen sekä yhteisöllisen oppimisprosessin mahdollistaminen. Koulutuksen sisällöissä paneudutaan niin lukutaidon haasteisiin ja ohjaustaitoihin teoreettisesta näkökulmasta kuin konkreettisen lukuohjaustilanteen suunnitteluun, toteuttamiseen, arviointiin ja tarkkailuun.

Pilotoinnin tuloksena on testattu koulutuskokonaisuus, joka voidaan integroida kirjasto- ja tietopalvelualan opetussuunnitelmiin eri oppilaitoksissa. Lukutaito-ohjauksesta halutaan tehdä kiinteä osa kirjastoammattilaisuutta, sillä antamalla kirjastoalan työntekijöille valmiuksia aktiiviseen ja osallistavaan ohjaukseen annetaan heille myös valmiuksia tukea lähtökohdiltaan heikommassa asemassa olevien asiakkaidensa valmiuksia täysivaltaisina yhteiskunnan jäseninä. Keskeistä ohjaajakoulutuksessa on sosiaalisen osallisuuden huomioonottaminen – osallisuuden ei vain kasveta, vaan yksilöä voidaan myös ohjata kohti osallisuutta.

Lisäksi hankkeessa kehitetään kiinteässä yhteistyössä kirjastojen ja sidosryhmien kanssa uusia, mielenkiintolähtöisiä kirjastopalveluita ja selvitetään lukutaidottomuuden ja lukemattomuuden taustoja. Syrjäytymisuhan alla olevia nuoria tuodaan yhteiskunnallisen toiminnan pariin mahdollistamalla kohtaamisia nuorten, erilaisten järjestötoimijoiden ja vaikuttajien välillä sekä luodaan kirjastoalalle laaja verkosto nuorille aikuisille suunnattujen palveluiden jatkuvuuden takaamiseksi.

Ylipäänsä uudenlaisia kirjastopalveluita on lähdetty kehittämään mielenkiintolähtöisten menetelmien avulla. Palveluita kehitetään ottaen huomioon kohderyhmän, siirtymävaiheessa olevien heikosti lukevien nuorten aikuisten, tarpeet ja kiinnostuksen kohteet. Esimerkiksi Turussa on mielenkiintolähtöinen työskentely jo käynnistynyt yhteistyössä Aikuiskoulutuskeskuksen maahanmuuttajille suunnatun ammatilliseen koulutukseen valmistavan Valma-koulutuksen ja

kotouttamisryhmien kanssa järjestettävän työparjarjan muodossa. Työpajoissa palveluita kehitetään ennen kaikkea innostamisen ja kannustamisen näkökulmista.

Lopuksi

Digitalisoitumisen osana sosiaalinen media on etenkin viimeisen kymmenen vuoden aikana noussut lukemisen ja kirjoittamisen kulttuurin rinnalle ja ohi kilpailemaan nuorten aikuisten vapaa-ajasta. Sosiaalisessa mediassa kommunikatio kuitenkin tapahtuu vielä varsin pitkälti kirjoittamisen ja lukemisen kautta, eivätkä sosiaalisessa mediassa tarvittavat taidot loppujen lopuksi poikkea juurikaan perinteisistä luku- ja tekstitaidoista.

Digitalisoitumisesta huolimatta lukutaidon ja luetun ymmärtämisen merkitys onkin nyky-yhteiskunnassa suuri. Aikuiselle ihmisille oman puutteellisen lukutaidon huomaaminen voi olla kipeä paikka. Tällöin tarvitaan helposti lähestyttäviä, matalan kynnyksen toimijoita, joiden puoleen kääntyy. *Lukemattomat mahdollisuudet* tarttuu lukemattomuuden ja lukutaidottomuuden tuomiin haasteisiin yhteistyössä kohderyhmän ja kirjastojen kanssa lähestymällä ilmiötä nuoria aikuisia lähellä olevien asioiden kautta ja heidän tarpeistaan ammentaen. Hankkeessa

syntyvät toimintamallit pyritään juurruttamaan ja levittämään osaksi suomalaisten kirjastojen toimintakulttuuria, jolloin kirjastojen merkitys erilaisia käyttäjäryhmiä palvelevana tahona kasvaa ja niiden yhteiskunnallinen vaikuttavuus lisääntyy.

Lähteet

- Eurostat 2016. Education, employment, both or neither? What are young people doing in the EU? Eurostat News Release 155/2016. (11.8.2016) Saatavissa: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7590616/3-11082016-AP-EN.pdf/c0393ef3-2ea1-455a-ab64-2271c41fd9d4> [Viitatuspäivä: 6.2.2019]
- Finlex: Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016. (29.12.2016) Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161492> [Viitatuspäivä 8.2.2019]
- Harju, A. 2003. Yhteisellä asialla: kansalaistoiminta ja sen haasteet. Helsinki: Kansanvalitusseura.
- Harju, A. 2018. Kansalaisyhteiskunnan määritelmä ja sisältö – Kansalaisyhteiskunta.fi. Saatavissa: https://www.kansalaisyhteiskunta.fi/kansalaisyhteiskunta/kansalaisyhteiskunnan_maaritelma_ja_sisalto [Viitatuspäivä 8.2.2019]
- Miettinen, V. 2016. Nuoret haluavat rohkeamman kirjaston. Oodi Helsinki. (10.2.2016) Saatavissa: <https://www.oodihelsinki.fi/nuoret-haluavat-rohkeamman-kirjaston/> [Viitatuspäivä 11.2.2019]
- Hyttinen, R. & Tanskanen, I. 2018. Kirjasto osallisuuden ja yhteistyösuhteiden solmukohtana. Informaatiotutkimus 37 (2), 77–92.
- Lehti, L., Peltonen, P., Routarinne S., Vaakanainen V. & Virsu, V. 2018. Uusia lukutaitoja rakentamassa: lukutaidon moninaiset merkitykset ja tutkimusmenetelmät. AFinLAN Vuosikirja 75 (1), 6–21.
- Lukukeskus 2017. 10 faktaa lukemisesta. Saatavissa: <http://www.lukukeskus.fi/10-faktaa-lukemisesta-2017/> [Viitatuspäivä 11.2.2019]
- Teittinen, P. 2017. Suomessa on jo lähes 70 000 syrjäytynyttä nuorta, etenkin poikien asema on heikentynyt – Professori kertoo viisi konkreettista keinoa syrjäytymisen ehkäisyyn. Helsingin Sanomat 24.10.2017. Saatavissa <https://www.hs.fi/talous/art-2000005421006.html> [Tilajalle; Viitatuspäivä 8.2.2019]
- Vettenranta, J., Välijärvi, J., Ahonen, A., Hautamäki, J., Hiltunen, J., Leino, K., Lähteinen S., Nissinen, K., Nissinen, V., Puhakka, E., Rautopuro, J. & Väinikainen M-P. 2016. PISA 15: Ensituloksia – Huijulla pudotuksesta huolimatta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2016: 41. Saatavissa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79052/okm41.pdf> [Viitatuspäivä 8.2.2019]